

<https://doi.org/10.34142/23129387.2022.66.15>

УДК 159.9

ORCID 0000-0002-2608-9328

ТИПОЛОГІЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ

Ірина В. Панок,

незалежна дослідниця

E-mail: irynapanok@gmail.com

Актуальність дослідження визначається необхідністю вивчення структури цінностей студентів, типології життєвих ціннісних орієнтацій студентів, визначення ціннісного конфлікту та вакууму у студентському віці.

Методи і вибірка: У дослідженні було застосовано методику «Морфологічний тест життєвих цінностей». Вибірку досліджуваних склали 96 студентів.

Результати дослідження. Визначено факторну структуру цінностей у різних сферах життя студентів та типологію цінностей студентів.

Висновки. Емпіричний аналіз ціннісних орієнтацій студентів показав, що усі цінності, представлені за різними сферами життя, характеризуються двома факторами – соціальної активності та особистого життя. Перша група цінностей характеризує прагнення особистості до соціальних зв'язків, самореалізації у професійному житті та дозвіллі, а друга – спрямована на забезпечення особистих матеріальних потреб та потреб власної родини.

Типологічний аналіз цінностей студентів показав існування п'яти рівно представлених профілів – ціннісного конфлікту (високого прояву двох протилежних груп цінностей), ціннісного вакууму (низького прояву обох груп цінностей), професійний цінностей (домінування цінностей соціальної активності над цінностями особистого життя), сімейних цінностей (домінування цінностей особистого життя над цінностями соціальної активності) та балансу цінностей (рівномірного помірного співвідношення цінностей особистого життя та соціальної активності).

Ключові слова: ціннісні орієнтації, студентський вік, реалізація життєвих цінностей, сфери життя, типологія.

Typology of value orientation among students

Iryna V. Panok,

independent researcher.

E-mail: irynapanok@gmail.com

The relevance of the study is determined by the need to study the structure of students' values, the typology of students' life value orientations, to determine value conflict and vacuum at student age.

Methods and research sample: The study used the Morphological Test of Life Values. The sample of the studied was 96 students.

Results. The factor structure of values in different spheres of students' lives and the typology of students' values is determined.

Conclusions. Empirical analysis of students' value orientations showed that all values presented in different spheres of life are characterized by two factors - social activity and personal life. The first group of values characterizes the desire of the individual for social connections, self-realization in professional life and leisure, and the second is aimed at meeting the personal material needs and needs of his own family. Typological analysis of students' values showed the existence of five equal profiles - value conflict (high manifestation of two opposite groups of values), value vacuum (low manifestation of both groups dominance of values of personal life over the values of social activity) and balance of values (uniform moderate ratio of values of personal life and social activity).

Keywords: *value orientations, student age, realization of life values, spheres of life, typology.*

Вступ. Сучасний етап розвитку вищої освіти в Україні характеризується трансформаціями ціннісної сфери молоді. Цінності співвідносять суб'єктивний і об'єктивний світ, перетворюючи предмети зовнішнього світу в об'єкти інтересів і прагнень людини (Скворчевська, 2015). Загалом цінності розглядаються у декілька аспектах: як механізм формування ціннісного ставлення (Круглов, 1983); як поєднання комплексний процес досягнення мети як ідеалу в соціальній

системі (Парсонс, 2000); як безпосередньо пережиті, так і запозичені утворення «самості», які особистістю помилково інтерпретуються як власні (Роджерс, 2004); як утворення спрямованості соціального характеру (Фромм, 1990); як результат інтеріоризації і трансформації певних знань (Олпорт, 1998); як утворення, що мають об'єктивний, універсальний характер, значущість якого супроводжується прийняттям відповідальності за їх реалізацію (Франкл, 2000); як утворення, що визначають об'єкту спрямованість особистості, зумовлюють спрямованість особистості на ті або інші цінності (Тугаринов, 1988); співвідношення світу і людини (Рубинштейн, 2002); результат впливу соціального статусу особистості (Ананьев, 1994); смислові утворення особистості (Братусь, 1988).

Особистісні цінності і смисли розглядаються через поняття «переконавання» які є усвідомленими цінностями, які суб'єктивно готові до реалізації шляхом їх використання в соціально-орієнтовній діяльності (Залесский, 1998); цінності є усталеним переконаванням в тому, що існує певний спосіб поведінки або кінцева мета існування заради якої здійснюється діяльність (Rokeach, 1973); цінності мають подвійний характер, а саме – обумовлені одночасно індивідуальним і соціальним досвідом. Цінності є основою формування і збереження в свідомості особистості установок, які допомагають їй зайняти певну позицію, виразити свою точку зору, дати оцінку, в результаті чого цінності стають частиною свідомості. Цінності відіграють роль мотивів діяльності і поведінки, оскільки орієнтація особистості в світі і прагнення до досягнення певної мети співвідносяться з цінностями, що увійшли до її особистісної структури (Шерковин, 1982); особистість має певну ієрархію цінностей, яка представлена в її свідомості, дана ієрархія пов'язана з домінуючими потребами особистості та визначає її провідні життєві цінності (Є. І. Головаха) (2000); ціннісні орієнтації виконують регулятивну функцію, зумовлюють певну сферу життєдіяльності, лінію поведінки, вони забезпечують

стійкість особистості при життєвих невдачах, надають осмисленість життю та діяльності (Головаха & Кроник, 1984).

У дослідженні В. В. Шпунтової (2006) зазначено, що ціннісні орієнтації опосередковують більш високий рівень особистісних структур моральних утворень, які можуть виступати в ролі значущих психічних регуляторів діяльності особистості.

Ціннісні орієнтації, виражаючи характер ставлення особистості до різних аспектів матеріального і духовного світу, посідають істотне місце у структурі особистості, відображають рівень її розвитку, здійснюють регуляцію діяльності та поведінки (Антонова, 2003).

Для ціннісних орієнтацій студентів характерно посилення спрямованості на себе, опора на власні сили, зниження ролі і значення таких якостей особистості, як: чуйність, повага до людини, вміння вислухати і зрозуміти іншого, більш значимі цінності індивідуалістичної спрямованості, які служать особистісному росту та розвитку (Буравлева, 2011).

З точки зору А. Ю. Косаревої, Л. С. Лекомцевої (2011) ціннісні орієнтири студентів формуються завдяки духовно-етичному потенціалу вищого навчального закладу, який сприяє професійному становленню молодих людей, розвитку в них пізнавального інтересу, а також затвердженню життєвих позицій.

Цінності є узагальненими уявленнями студентів про цілі і норми своєї поведінки, які втілюють історичний досвід і концентровано виражають зміст культури певної епохи, конкретного суспільства, історичного часу, людства загалом. Для студентів найбільш значущими є характеристики і якості, які необхідні для особистісного спілкування (Коберник, 2008).

Характерними трансформаціями у ціннісній свідомості сучасної молоді є: амбівалентність, електичність, відсутність вираженої цікавості до політичного життя, домінування прогматичних установок, орієнтації на гедоністичні цінності, перевага інструментальних цінностей над термінальними (Петров, 2008).

У студентському віці зазначається невідповідність наявної ціннісної системи реальній поведінці (Романюк, 2004). Наприкінці навчання у виші найбільш важливими є емоційні цінності, натомість матеріальні цінності мають найнижчий ступінь актуальності (Волобуєв, 2010).

Відкритим залишається питання про співвідношення професійних та особистих цінностей у студентів, що може проявлятися у різних типологічних профілях ціннісних орієнтацій.

Мета дослідження – виявити типологічні особливості ціннісних орієнтацій у різних сферах життя студентів.

Методи і вибірка досліджуваних. Вибірку досліджуваних склали 96 здобувачів ОКР «бакалавр» ХНПУ імені Г.С. Сковороди. У дослідженні було застосовано опитувальник «Морфологічний тест життєвих цінностей» (МТЖЦ) (В. Ф. Сопов, Л. В. Карпушина).

Мета опитувальника – вивчення індивідуальної системи цінностей особистості з метою кращого розуміння сенсу її дії або вчинку. Опитувальник містить 112 запитань.

Основним діагностичним конструктом «Морфологічного тесту життєвих цінностей» (МТЖЦ) являються термінальні цінності. Перелік життєвих цінностей включає: 1. Розвиток себе – пізнання своїх індивідуальних особливостей, постійний розвиток своїх здібностей і інших особових характеристик. 2. Духовне задоволення – керівництво моральними принципами, переважання духовних потреб над матеріальними. 3. Креативність – реалізація своїх творчих можливостей, прагнення змінювати навколишню дійсність. 4. Активні соціальні контакти – встановлення сприятливих стосунків в різних сферах соціальної взаємодії, розширення своїх міжособистісних зв'язків, реалізація своєї соціальної ролі. 5. Власний престиж – завоювання свого визнання в суспільстві шляхом наслідування певних соціальних вимог. 6. Високе матеріальне становище – звернення до чинників матеріального благополуччя як головного сенсу існування. 7. Досягнення – постановка і вирішення певних життєвих завдань як головних

життєвих чинників. 8. Збереження власної індивідуальності – переважання власних думок, поглядів, переконань над загальноприйнятими, захист своєї неповторності і незалежності.

Термінальні цінності реалізуються по-різному, в різних життєвих сферах. Під життєвою сферою розуміється соціальна сфера, де здійснюється діяльність людини. Значущість тієї або іншої життєвої сфери для різних людей неоднакова.

Перелік життєвих сфер: професійне життя; освіта; подружнє життя; громадська активність; захоплення; фізична активність.

Результати дослідження. Розглянемо результати факторизації показників ціннісних орієнтацій студентів.

Таблиця 1

Факторна структура цінностей студентів у різних сферах життя

Показники цінностей та життєвих сфер особистості	Фактор 1	Фактор 2
Професійне життя	0,726	0,426
Освіта	0,676	0,546
Подружнє життя	0,286	0,863
Громадська активність	0,781	0,337
Захоплення	0,642	0,532
Фізична активність	0,628	0,423
Розвиток себе	0,798	0,446
Духовне задоволення	0,862	0,216
Активні соціальні контакти	0,916	0,104
Власний престиж	0,760	0,504
Високе матеріальне становище	0,339	0,761
Досягнення	0,814	0,354
Збереження власної індивідуальності	0,165	0,850
Факторна вага	0,494	0,614
% дисперсії	6,338	4,122

Перший фактор (49,4% дисперсії) містить показники сфер професійного життя, освіти, громадської активності, захоплення, фізичної активності, цінностей розвитку себе, духовного задоволення, активних соціальних контактів, досягнення.

Другий фактор (61,4% дисперсії) містить показники сфери подружнього життя, цінностей матеріального становища та збереження власної індивідуальності.

Перший фактор був названий «Цінності соціальної активності», а другий – «Цінності особистого життя».

Розглянемо співвідношення цінностей у різних сферах життя у межах типологічних профілів студентів (рис. 2).

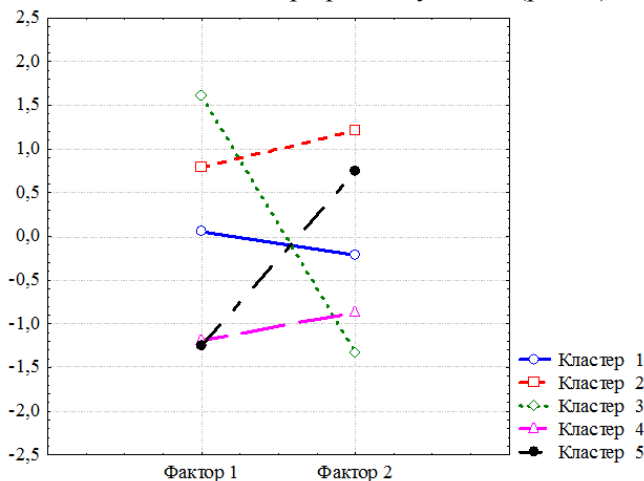

Рис. 1. Типологічні профілі цінностей студентів.

Кластер 1 – утворений середніми показниками вираженості цінностей у різних сферах життя і був названий «Баланс цінностей».

Кластер 2 – утворений високим рівнем вираженості цінностей у різних сферах життя і був названий «Ціннісний конфлікт».

Кластер 3 – утворений високими показниками за фактором цінностей соціальної активності на тлі низького рівня показників за фактором цінностей особистого життя і був названий «Пріоритет професійних цінностей».

Кластер 4 – утворений низьким рівнем вираженості цінностей і був названий «Ціннісний вакуум».

Кластер 5 – утворений високими показниками за фактором цінностей особистого на тлі низького рівня показників за фактором цінностей соціальної активності і був названий «Пріоритет сімейних цінностей».

На рис. 2 показано розподіл студентів за типами ціннісних орієнтацій.

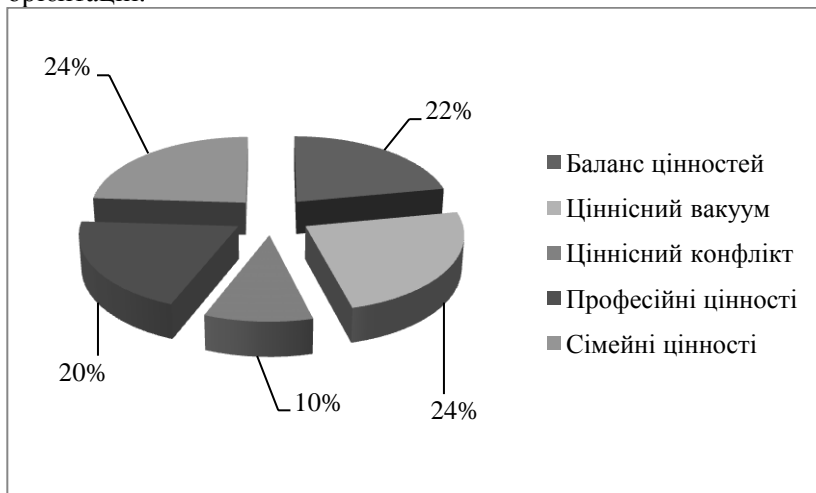

Рис. 2. Розподіл студентів за типами ціннісних орієнтацій.

Виявлено, що усі типи ціннісних орієнтацій представлені серед студентів рівномірно ($\chi^2=6,5$, $p<0,05$).

Висновки. Емпіричний аналіз ціннісних орієнтацій студентів показав, що усі цінності, представлені за різними сферами життя, характеризуються двома факторами – соціальної активності та особистого життя. Перша група цінностей характеризує прагнення особистості до соціальних зв'язків, самореалізації у професійному житті та дозволі, а друга – спрямована на забезпечення особистих матеріальних потреб та потреб власної родини.

Типологічний аналіз цінностей студентів показав існування п'яти рівно представлених профілів – ціннісного конфлікту (високого прояву двох протилежних груп цінностей), ціннісного

вакууму (низького прояву обох груп цінностей), професійний цінностей (домінування цінностей соціальної активності над цінностями особистого життя), сімейних цінностей (домінування цінностей особистого життя над цінностями соціальної активності) та балансу цінностей (рівномірного помірного співвідношення цінностей особистого життя та соціальної активності).

Література:

Ананьев Б. Г. (1994). К психологии студенческого возраста. *Современные психол.-пед. проблемы высш. шк.* Л.: Изд-во ЛГУ, 35–54.

Антонова Н. О. (2003). Ціннісні орієнтації у системі особистісних якостей студентів вищого педагогічного навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». К.

Братусь Б. С. (1988). Аномалии личности. М.: Мысль.

Буравлева Н. А. (2011). Ценностные ориентации студентов. *Вестник Томского государственного педагогического университета*. 6. 124-129.

Волобуєв М. І. (2010). Ціннісні орієнтації студентів університету. *ДВНЗ Українська академія банківської справи НБУ*. 28. 221-227.

Головаха Е. И. (2000). Жизненная перспектива и ценностные ориентации личности. Психология личности в трудах отечественных психологов. СПб.: Питер, 256-269.

Головаха Е. И., Кроник А.А. (1984). Психологическое время личности. Киев: Наукова думка.

Залесский Г. Е. (1998). Ценностно-мотивационные аспекты деятельности теории учения. *Вестник Московского университета. Сер. 14. Психология*. 2, 58-66.

Коберник Л. О. (2008). Психологічні особливості ціннісних орієнтацій студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова. К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки. №23*. 235-241.

Косарева А. Ю., Лекомцева Л.С. (2011). Ценностные ориентации студентов ВУЗов на современном этапе: сб. науч. трудов [Под ред. проф. В. Н. Белова]. Саратов: Издат. центр «Наука», 40-43.

Круглов Б. С. (1983). Роль ценностных ориентации в формировании личности школьника. *Психологические особенности формирования личности школьника*, 4-15.

Олпорт Г. (1998). Личность в психологии / Г. Олпорт. [пер. с англ.]. М., СПб..

Парсонс Т. О. (2000). О структуре социального действия. М.: Академический проект.

Петров А. П. (2008). Ценностные предпочтения молодежи: диагностика и тенденции изменений. *Социологические исследования*. 2. 83-90.

Роджерс К. (2004). О становлении личностью. Психотерапия глазами психотерапевта. К.: PSYLIB.

Романюк Л. В. (2004). Психологічні чинники розвитку ціннісних орієнтацій студентської молоді: дис... канд. психол. наук: спец. 19.00.01. К.

Рубинштейн С. Л. (2002). Основы общей психологии. СПб.: Питер.

Тугаринов В. П. (1988). Избранные философские труды. Л.

Франкл В. (2000). Человек в поисках смысла. М.: Прогресс.

Фромм Э. (1990). Бегство от свободы / Э. Фромм. [пер. с англ. П. С. Гуревича]. М.: Прогресс.

Шерковин Ю. А. (1982). Проблема ценностных ориентаций и массовые информационные процессы. *Психологический журнал*. Т. 3, 5. 135-145.

Шпунтова В. В. (2006). Двойственность ценностей. *Вестник СамГУ*. 10/2 (50). 300-307.

Rokeach M. (1973). The nature of human values. N.Y., Free Press.

Оригінальний рукопис отриманий 1 березня 2022 року

Стаття прийнята до друку 15 березня 2022 року